

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Дарин Войнов Тенев, СУ „Св. Климент Охридски“
по конкурс за доцент, обявен от СУ „Св. Климент Охридски“
в ДВ, бр. 74 от 21 август 2020 г.,
професионално направление 2.1. Филология (Теория на литературата)

Мария Калинова Байтошева е единствената кандидатка в конкурса за доцент по професионално направление 2.1 Филология (Теория на литературата), обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ в ДВ, бр. 78/ 21. 08. 20 г. Кандидатката участва в конкурса с шест публикации, от които една монография и пет научни статии. Представените публикации и академична (научна и преподавателска) дейност отговарят на изискванията на Закона за развитие на научния състав, наредбата за прилагането му и Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“.

Мария Калинова преподава теория на литературата в СУ „Св. Климент Охридски“. Тя е участвала в многобройни конференции, национални и международни, като само за последните пет години броят им е четиринадесет. Редактор е на *Литературен вестник*, член е на редакционния екип на сборници на Факултета по славянски филологии, съставител е на два сборника, участвала е в разнообразни проекти, автор е на над петдесет публикации самостоятелно и в съавторство в научната периодика и в научни сборници. Организатор на интердисциплинарния семинар „Литература и психоанализа“, чиято популярност сред студенти, преподаватели и хора извън академията не спира да расте. Подготвяла е самостоятелно и в сътрудничество различни лекционни курсове. Стипендиантка на Центъра за академични изследвания

Дори на основата само на казаното дотук мога да заявя, че Мария Калинова покрива формалните изисквания за конкурса. Имам и лични впечатления от нея, стъпващи на дългогодишна съвместна работа, не само защото тя води семинарните занятия на лекции по литературна теория, където съм титуляр, а и защото сме подготвяли заедно панели за конференции, семинари, различни академични и литературни събития. Имал съм възможността да следя участията ѝ в научни форуми, да чета статиите ѝ, да бъде свидетел на умелото ѝ ръководство на студенти и продуктивните ѝ дискусии с колеги.

В своята преподавателска дейност кандидатката е показвала способност да удържа тясната литературоведска проблематика, като достъпно за студентите и все пак без да

отнема от сложността на преподавания материал, ги въвежда в литературоведската мисъл, в конкретни теории и концепции; но наред с това тя е демонстрирала в собствените си курсове и уменията да запознава студентите с интердисциплинарни подходи, с мислене на границата, на която литературознанието, психоанализата, теорията на идеологията, езикознанието продуктивно си сътрудничат. В тази светлина особено показателен беше курсът ѝ върху несъгласието („Логика на несъгласието в езика и литературата“), на част от който имах шанса да присъствам, където с иновативно препрочитане на класически текстове на Сосюр, Фройд, Бахтин и др., беше създадена нова концепция за несъгласието в литературата, съчетаваща литературознание, политическа теория, психоанализа, съвременна философия, лингвистика, и бяха открити нови перспективи към произведения като „Били Бъд“ и „Бартълби“ на Мелвил.

В материалите, предоставени за конкурса и на първо място в монографията *Екзотопия* Мария Калинова развива една проблематика, която я занимава от близо десет години и която тук е била развита във формата на концептуална реконструкция на един неслучил се разговор между Бахтиновите идеи и психоанализата, в частност Лаканианската психоаналитична теория, с което извършва нещо, което Деян Деянов определя като майевтика на несъстоялото се. Като засреща Бахтиновите и Лаканианските схващания за дискурса и за особената поставеност извън, която дискурсът повлича и предполага, тя очертава една от най-любопитните проблематизации на отношението вътре-вън, различаващи се от въведените от деконструкцията. Това ѝ помага да опише особеното място на литературата, но също и да анализира какво се случва с литературата днес, а заедно с това и какво се случва с литературната теория, с хуманитаристиката като цяло.

Има поне четири нишки, които подходът на Мария Калинова следи в техните преплитания. На първо място и най-важна по значение е концептуално-теоретичната нишка, която се интересува от онова особено пречупване, задвижвано от езика, което води до преодоляването на дихотомията вън/вътре, като позволява да има вътрешна, интимна, иманентна външност. Това поставя под въпрос границите на индивидуалната реч, на индивидуалната творба, на човешкия индивид – всички те ще се окажат пресечени и конституирани от една нередуцируема другост. И културата, и субективността, в тази перспектива, са принципно външни, с една външност без вътрешност, и това им позволява да са заредени с потенция за съпротива, но – заедно с това – и да са крехки, употребими. Подобно схващане налага преосмисляне на понятия като контекст и превод, каквото преосмисляне е предложено в книгата. Контекстът, например, определен, като

се изхожда от Бахтиновия „кръгзор“, е пресечен от чуждите погледи и перспективи и в този смисъл въплъщава точки на погледа, които са субективни и в които нещо остава недостъпно, като веднъж, го правят незавършен, нецял, а, втори път, го отварят към други контексти. Отделните субекти в един контекст правят този контекст множествен, винаги пречупен, винаги установяващ се по ръба на диалогичен ъгъл. Липсата и изплъзващия се обект на погледа обаче, точно доколкото са субектни, са свързани с начина, по който субектът е конституиран през език – а значи в зрителната перспектива може да се открие едно невидимо езиково измерение. Зад всеки контекст стои „невидим монтаж от дискурси“, които сами също са невидими (*Екзотопия*, с. 56). Тази особена перспективизация на контекста, която е в същото време и негова субективизация, е теоретичен жест, хвърлящ светлина върху онова, което е общо за субекта, текста и контекста, и демонстриращ как една творба може да е едновременно и текст, и контекст. Така разбран, контекстът се оказва несъизмерим както с други контексти, така и със самия себе си, откъдето идва, вероятно, и особената, така да се каже, интранзитивна употреба на думата „несъизмеримост“ в книгата. „Несъизмеримост“ се използва често, без да се уточни несъизмеримост с какво (появяват се несъизмеримост на контекста, на художествената литература, на литературната теория) и в тази изглеждаща умишлена гънка, създадена в езика, дискурса на Калинова показва това, което казва – иманентната външност като вътрешно пречупване и отваряне, като вмъкване на междинност и липса така, че никой субект и никоя творба да не съвпада със себе си, никой контекст да не е достатъчен и изцяло достъпен, видим.

Все същата теоретична нишка води и до преосмисляне на понятията за очевидност (и съответно „очевиден контекст“), идеологема (разбрана като едновременно закрепваща и разколебаваща самоочевидностите), автор и автотекстуалност.

От гледна точка на първата нишка имена като тези на Бахтин, Лакан, Лапланш са само инструмент, партньори в един разговор, който помага на кандидатката да артикулира своята концепция. Но втората нишка, която пресича книгата, е нишката на изправянето им лице в лице и тя има свой самостоятелен принос. Мислейки в диалог с Бахтин и психоанализата, Мария Калинова ги среща и инсценира това, което по-горе нарекох с израза на Деянов „майевтика на несъстоялото се“, като показва теоретичните сходства и близост между несъизмеримо различните теории и по този начин ни казва нещо за историята на хуманитаристиката през двадесети век, чиито обещания са не само в написаното, но в пространствата между написаните от различните автори текстове.

Като разполага така собствените си изследвания в междинно пространство, Калинова превръща статиите и книгите си в свидетел на междинността, за която говори.

Във връзка с тази втора нишка се питам дали не би било добре в реконструкцията на несъстоялите се срещи да се отдели повече внимание на вътрешното развитие на мисълта на отделните автори, която има свой ход, променя се във времето. Мисля, че щеше да е изключително интересно да се контекстуализират, например, теоретични положения, взети от Лакан, от конкретни периоди на неговата работа (да кажем „екзистенцията“ от „Семинарът за „Откраднатото писмо“ от 1956, екзистенцията от семинара от 1960 г. и т.н.), ако такова контекстуализиране стъпва върху предложеното от Мария Калинова предефиниране на „контекст“, като се покаже как то вече очаква късния Лакан тъкмо доколкото той ще се отклони от по-ранния смисъл на тези си понятия.

Третата нишка, която *Екзотопия* и статиите тъкат, е обърната към историята на литературната теория на Изток и на Запад, с акцент върху случилото се и случващото се в българската теория. Мирослав Янакиев, Георги Герджиков, Никола Георгиев, Радосвет Коларов, Миглена Николчина, Галин Тиханов са само някои от имената, появяващи се по тази нишка. Несъмнено, историята на теорията в България предстои да бъде написана, но направеното от кандидатката е важна крачка в тази насока. Често пъти отпратките в бележките под линия са деликатен начин да се укаже към тази нишка, когато развиването ѝ в основния текст би нарушило баланса и би изместило акцентите.

Тъкмо защото откривам такава нишка, смятам, че щеше да е още по-добре, ако кандидатката беше направила повече за контекстуализация на собствените си занимания с Бахтин в българска среда. Историята на рецепцията на Бахтин у нас със сигурност няма централно значение за теоретичния проект на Мария Калинова, но би помогнала да се открие собственото ѝ място, а и настрана от чисто историческия аспект, направеното от изследователи като Атанас Бучков не е несвързано с нейната концепция.

Четвъртата нишка е нишката на актуалността. Всички статии, предоставени за конкурса, всички глави от книгата, но също и огромната част от публикациите на кандидатката във и извън сферата на литературната теория, които не са включени за този конкурс, се обръщат към актуални въпроси и проблеми. Те правят това повече или по-малко експлицитно, като най-явно е на места като втората глава от книгата, където се обсъжда съвременната ситуация на литературата и теорията, ситуация, в която, докато една пазарна логика подменя с експертни мнения критическото мислене, а литературата оцелява единствено като развлекателна индустрия, се унищожава бавно възможността за

вънпоставеност, за онова иманентно отстояние, чрез което стоим отворени към другия и към несъизмеримостта. Дори когато тази нишка не е изведена на преден план, тя присъства в самия избор на теми и въпроси. Ще се задоволя да дам пример с темата за несъгласието и отрицанието.

Работата на Мария Калинова носи обещания, които изпълнява. И залог на тези обещания е както бъдещето на литературната теория, така и връзката на теорията с големите въпроси за човека и неговия свят днес.

В заключение искам да кажа, че въз основа на всичко казано смятам, че научната и преподавателската дейност на Мария Калинова Байтошева е на изключително високо академично ниво и отговаря напълно на критериите за хабилитация. Убедено препоръчвам на членовете на научното жури да ѝ присъди академичната длъжност „доцент“.

Доц. д-р Дарин Войнов Тенев

10.01.2021 г.

София